

пробудь же молодим; ці грона болю, що падутъ в глибінъ, / безсмертною бідю окошились. Проміжний морфологічний статус одиниць типу *просвітле, розлітані, ненатлий* діагностується у протиставлені авторських прикметників як аломорфних варіантів дієприкметників. Порівняємо: *ненатлий – ненатлений; прогрішний – прогрішений: Чоло прогрішне; я очужілий, самозамкнений.*

Отже, основними авторськими словотвірними домінантами уживання дієслів у поезії Василя Стуса виступають а) заміна префіксів з лімітативною семантикою на префікси *на-, о-, при-* з делімітативною (наближення до дії або до її завершення); б) уведення оказіональної лімітативної семантики за допомогою префіксів; в) елімінація формотвірних афіксів, репрезентована аграматизмами, які послаблюють дієслівну семантику; г) використання іменникових основ як твірних для оказіональної дієслівної деривації тощо. Як домінанту авторського дієслівного уживання можна виокремити семантику проксимальності (її дієслівні репрезентанти) як засіб екзистенційного уникнення довершеності процесів, станів і дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрухина Е. В. Аспектуальные категории глагола в русском языке в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками. М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 256 с.
2. Сорокін С. В. Категорії родів дії в українській мові та способи її відтворення турецькою мовою : зіставно-типологічне дослідження. Мовознавство. 2009. № 2. С. 79–91.
3. Стус В. Дорога болю : Поезії. Київ : Радянський письменник, 1990. 256 с.
4. Хом'як І. М. Стилістична палітра поезії Василя Стуса. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна. 2011. Вип. 21. С. 91–101.

Бортун К. О.
(м. Вінниця)

ЛЕКСЕМИ З МОДАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ ІМПЕРАТИВНОСТІ В ІДІОСТИЛІ ВАСИЛЯ СТУСА

Завершена і гармонійна характеристика індивідуальної творчої манери літератора неможлива без детального опису його мовного ідіостилю. Художню палітру поетичної творчості В. Стуса з погляду лінгвістики досліджували Л. Петрова, Г. Губарева, М. Мельник та ін. Більшість

мовознавців, аналізуючи творчість В. Стуса, його мовну картину світу, зосередили свою увагу на питаннях концептології крізь призму творчості В. Стуса (О. Олефіренко), синтаксичних особливостях його художніх текстів (М. Вінтонів, А. Загнітко, Л. Дубовик, Л. Пономарьова) тощо. Та все ж особливо актуальною постає потреба дослідження лексем із модальним значенням імперативності в текстах В. Стуса.

Мета роботи – характеристика лексем із модальним значенням імперативності в ідіостилі Василя Стуса.

Предметом аналізу в статті є семантичні вияви лексем із модальних значень волюнтативності в текстах В. Стуса. Граматична традиція, оперта на концепцію В. В. Виноградова [3], розглядає термін модальність крізь призму *відношення* (рос. «отношение»), що породжує значні труднощі теоретичного характеру у зв'язку з деякою двозначністю лексеми «відношення». Вона має значення «взаємозв'язок» і «ставлення». Найкраще, на думку В. М. Ткачука, семантичну домінанту функційно-семантичної категорії модальності окреслює слово «оцінка»: мовець оцінює зміст речення та, виражаючи його у висловленні, вказує слухачеві на те, наприклад, що це висловлення не відображає реальний стан речей, а передає модельовану дійсність, наявну у психіці мовця, тобто, підкреслює гіпотетичність чи ірреальність, необхідність чи можливість, волюнтативність тощо [5, с. 48].

Лексичні реалізатори модальної семантики волевиявлення мають цілий ряд особливостей, які не дозволяють кваліфікувати їх як власне-ядерні компоненти функційно-семантичного поля, але у значенні яких закладена семантика волевиявлення: *треба, потрібно, слід, має* (у значенні повинен), *повинен, хотіти, бажати, мусити* та ін. Частотною в аналізованих творах є лексема *треба*, яку В. В. Виноградов зараховує до категорії стану, що має виразну модальну семантику необхідності, обов'язковості, повинності. У поєднанні з інфінітивом лексема *треба* утворює граматичний центр безособового речення, в якому акцентовано зміст дії (виражено інфінітивом) та значення волевиявлення (показниками є певні лексеми), а виконавець дії зазвичай постає на рівні глибинної семантики: *Вибір ти повинен зробити самостійно, аби це була Твоя воля, а не мамина чи дедіна чи моя. Просто мусиш знати, що Тебе чекає – на одній і другій дорозі. Перша дорога – дуже людна (як на прохідній у час пік!), друга – майже безлюдна. Коли-не-коли перейде нею якийсь мучень – із дуже виразним обличчям і попуценими кутами уст* (Листи до сина, с. 175); *Стеж за своїм тілом. Для цього слід займатися делікатним спортом (найкраще – спортивна гімнастика)* (Листи до сина, с. 175); *Дівчина має надати Тобі змогу – крацати, а не гіршати. Любов – то, може, єдина справжня квітка, подарована людині Богом* (Листи до сина, с. 174).

Позицію модального дієслова в поєднанні з інфінітивом можуть займати й інші модальні слова на кшталт «треба», напр.: *Не треба доводити, що книжка Стуса шкідлива своїм ідейним спрямуванням, усією своєю суттю. Нормальна неупереджена людина прочитати її може лише з обридженням, із зневагою до «поета», що так порочить свою землю і свій народ (з вироку)* (Листи до сина, с. 51).

На відміну від ядерних конструкцій волевиявлення, де функційною одиницею комунікації є дієслово-присудок у структурі односкладного речення, речення з короткою формою предикативного прикметника *повинен* та дієсловом *мусити* за своєю структурою є двоскладними. Лексеми *повинен*, *мусити* вживають разом з інфінітивом, який передає основну дію, але волюнтативного значення набувають тільки у формі 2-ї чи 3-ї особи однини або множини, коли їхній волевий потенціал спрямований на дії інших осіб: *Дорослій, сину. Ти мусиш швидко доросліти. Убережися зараз од багатьох зваб (у Твої роки сто чортів починають лізти в душу – Ти їх жени геть, знай-бо: від того, як Ти впораєшся з цим чортогонінням, багато в чому залежатиме Твоє життя)* (Листи до сина, с. 143).

Модальність спонукання виражено зазвичай морфологічно, тобто формами імператива, а також формами дійсного, умовного способу та інфінітива в значенні імператива. Проте волевиявлення мовця може бути реалізовано і неморфологічними (лексичними) засобами, до яких належать, зокрема, дієслова з різними модальними значеннями на кшталт *попросити, запропонувати, порадити, благати, вмовляти, доручити вимагати, наказати, попередити, наказати, хотіти* тощо. В оформленні значення імперативності в таких випадках провідну роль відіграє інфінітив.

Отже, у творах В. Стуса функціонують мовні одиниці ірреальної модальності волевиявлення, зокрема, інфінітивні конструкції, лексичні реалізатори ірреальності. Інтонація визначає спонукальний характер речень із головним членом, вираженим імперативом чи інфінітивом. А за відсутності спеціалізованих граматичних структур інтонація стає провідною ознакою формування волевиявлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарко А. В. Структура імперативної ситуації (на матеріалі російського мови). Функціонально-типологічні аспекти аналізу імператива. М.: Наука, 1990. Ч. 2. С. 4–9.

2. Василь Стус в контексті європейської літератури. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої вшануванню пам'яті письменника, літературознавця, мислителя і громадянина (20–21 вересня 2001 р. м. Донецьк). Донецьк, 2001.

3. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) : Учеб. пособие для вузов. Изд. 2-е. М. : Высш. шк., 1972. 560 с.

4. Вінтонів М. Функціонування нерозчленованих речень-висловлень із нульовою темою в поезії В. Стуса. Лінгв. студії : зб. наук праць. Випуск 9. Донецьк : ДонНУ, 2002. С. 46–50.

5. Ткачук В. М. Категорія суб'єктивної модальності. Тернопіль, 2002. С. 48–50.

6. Сергиевская Л. А. Сложное предложение с императивной семантикой в современном русском языке : дисс. ... доктора филол. наук. М., 1995. С. 49.

7. Хом'як І. М. Стилiстична палiтра поезiї Василя Стуса. Науковi записки. Серiя «Фiлологiчна». Острог : Видавництво Нацiонального унiверситету «Острозька академiя», 2011. Вип. 1. С. 91–101.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стус В. С. Вікна в поза простір : вірші, статті, листи, щоденникові записи: для старшого шкільного віку. К. : Веселка, 1992. С. 227–249.

2. Стус В. Листи до сина. Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2001. 192 с.

Василевич І.

(м. Вінниця)

ДУХОВНО-МОРАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СТУСА

У статті розглянуто духовно-моральний потенціал творчості Василя Стуса. порушено питання духовного й морального виховання молоді на матеріалі поезій письменника. Представлено, які саме поезії мають найбільший духовно-моральний виховний вплив на молоде покоління.

Ключові слова: моральне виховання, духовне виховання, формування особистості, мотив.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти ґрунтується на гуманізації навчально-виховного процесу. Вітчизняні й зарубіжні вчені розглядають гуманізацію як засіб морального та духовного відродження, віру в безмежні можливості особистості, здатності зберегти духовні надбання нації та людства. Саме тому основну роль в освітньому процесі відводять не лише формуванню інтелектуальної сфери, а й духовного ідеалу прийдешнього покоління, на яке покладається майбутнє нації, держави. Уявлення про духовний потенціал у сучасній молоді формується в умовах соціальних і моральних суперечностей. У цьому й полягає актуальність у